

1960 S.B.F. ANAYASA SEMİNERLERİNDE BELİREN ESAS DÜŞÜNCELER

Doç. Dr. Nermin ABADAN

27 Mayıs İnkılâp hareketini gerçekleştiren Millî Birlik Komitesinin ilk icraat olarak İstanbul Üniversitesine mensup bir ilim adamları kurulunu yeni anayasayı hazırlamakla görevlendirmeleri, bu komite mensuplarının taşıdıkları çeşitli görüş ve kanaatlere rağmen hukuk devleti düzeninin bir an önce gerçekleştirilmesi hususunda gösterdikleri samimî dileğin en canlı delilidir. Ancak İstanbul Üniversitesinin rehberliği altında kurulan ilim heyeti, ışığını yalnız kendi çalıştığı duvarlar içersine hapsederek çalışmaya başladı. Bu konu ile yakından ve içten ilgilenmesi tabii bulunan halkoyu, ne çalışmaların durumundan, ne de hazırlıklara hâkim olan zihniyet ve metoddan haber alamıyordu. Ara sıra komisyon adına yapılan beyanlarla ve basın yolu ile etrafa sızan ışık ise, aydınlatıcı olmaktan çok endişe verici bir mahiyet taşıyordu. Bu çalışmalar üç ay sürdüğü gibi çalışmaların sonunda iki üyenin komisyondan uzaklaştırılması sonucuna varmıştır. Böylece İstanbul Anayasa Projesini hazırlayan kurul, basınla devamlı bir bağlantı halinde olmaksızın sır perdesi altında çalışmış, esasen ihtilâl idaresi sebebiyle kısıtlı bir haberleşme alanına doğru itilen Türk halkoyunun anayasa ve rejim meseleleri ile ilgili problemler konusunda kanaat edinmesini büsbütün güçleştirmiştir.

Oysa ki demokratik bir toplumda devlet idaresinin açığa vurulmasına tesir eden hukukî ve hukuk dışı faktörler arasında bir karşılaştırma yapılıncaya, ağırlık merkezinin ikinciye doğru kaydığı görülür. Demokrasi sisteminde ne anayasa ne de kanunlar sadece normatif bir geçerlik imkânına sahip olmakla yetinemezler. Bu sebeple sadece yasama yetiresinin gerektirdiği şeklî şartların yerine getirilmesi bu kanunların sosyal bir mâna kazanmasına kâfi

koyucu tarafından kavranıp hesaba katılması gerekmektedir. Bu itibarla objektif hukukun sosyal hayata intibak kabiliyetini sağlayacak esas unsur, kodifiye edilemeyen alenî münakaşa imkânlarıdır.

Gerçekten demokrasinin en esaslı unsurlarından biri, âmmeyi ilgilendiren bütün olayların açık bir şekilde cereyan etmesi ve âmme menfaati ile ilgili kararların alenî şekilde tartışılmasıdır. Açıklık prensibinin sağladığı en önemli üstünlük, devlet iradesinin teşekkülünde hazır bulunmayan halk topluluğunun yokluğunu kısmen gidermesi, daha başka bir deyimle, verilen kararlara vasıtalı bir şekilde herkesin ilgi ve katılımını davet etmesidir. Bu açıklık sayesinde yetkili organlarda çarpışan çeşitli görüşler halk tabakalarının derinliklerine kadar inmektedir. Neticede halk oyununun yaratmış olduğu tepki, vasıtalı yoldan olmakla beraber, normların yani bağlayıcı hukuk kaidelerinin meydana gelişinde tesirli bir faktör olmaktadır. Esasen halkoyunun göze batan bir tezahürü sayılan onaylama keyfiyeti, âmme hukuku kaidelerine karşı saygı gösterilmesinin de ana kaynağıdır.

Bu itibarla Siyasal Bilgiler Fakültesi İdarî İlimler Enstitüsünün 1960 yaz aylarında hazırlamış olduğu Anayasa ve Seçim Kanunu tasarısının hemen baskıya verilip, geniş okuyucu kütlelerine sunması ve bununla yetinmeyip ayrıca 1960 Ekim ayının son haftasından itibaren başlayarak, anayasa kavramı, seçim sistemi, Türkiye'nin siyasî ihtiyaçları konularında bir seri seminerler tertip etmesi, Türkiye'nin kamu hayatında derin izler bırakmıştır. Zira ihtilâl hareketi sebebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi dağıtılmış ve siyasî partilerin faaliyeti yasak edilmişti. Bu vakıa karşısında 1960 sonbaharında Türk vatandaşının fikrî yönelişine başlıca rehber olarak basın kalmıştı. Bu sırada Siyasal Bilgiler Fakültesi İdarî İlimler Enstitüsünün -geleneklerine uyarak- tertiplediği Anayasa Seminerleri, çeşitli kanaat ve fikirlere sahip bilim adamları, siyasî partiler temsilcileri, Millî Birlik Komitesi üyeleri, Yargıtay ve Baro temsilcileri ile, sendikacılarla basın mensuplarının tarafsız vatandaşlarla birlikte katıldıkları ve tartışmalarını büyük ilgi ile izledikleri tek tartışma forumu olmuştur. 25 Ekim 1960 - 24 Aralık 1960 tarihleri arasında fakültenin profesörler kurulu salonunda yapılan 14 oturum boyunca salonda her defasında 250 - 300 arasında değişen meraklı bir dinleyici topluluğu hazır bulunmuştur. Bu uzun süre boyunca Anayasanın çeşitli yönleri ile ilgili olarak veri-

ten tebliğler Kurucu Mecliste tartışılan fikirlere bir nevi rehberlik görevi yaptığını ve Türk anayasa tarihinde önemli bir merhale teşkil ettiğine hiç şüphe yoktur.

1 — 1924 Anayasasının uygulanmasından doğan sakıncalar :

Anayasa semineri metot olarak iki kısımdan ibaretti. İlk iki oturum boyunca bu seminerde başvurulacak başlıca kavramlar ve müesseseler tahlilî yoldan gözden geçirilmişti. Böylece Prof. Dr. Yavuz Abadan «Anayasa bir norm ve sosyal gerçek olarak», asistan Dr. Necat Erder «Türkiye'nin siyasi ve sosyal ortamı», Doçent Dr. Nermin Abadan ise «Referandum» konularında tebliğlerde bulunmuşlardır. Bunları takiben seminerde 1924 Anayasasının yenilenip yenilenmeyeceği meselesi vazedildi. Bu konuda leh ve aleyhte olmak üzere iki tez ortaya sürüldü. Seminerin yöneticisi ve İdarî İlimler Enstitüsü Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta bu usulü tanıtma gayesiyle şunları söylemişti: «Hepimiz millî hâkimiyet mefhumuna bağlıyız. Tartışılan her iki tez gayenin gerçekleştirilmesine hizmet eder, seminer sadece meselelere ışık tutmak gibi ilmî ve sınırlı bir gaye gütmüştür. Biz burada bağlayıcı kararlar almıyoruz, yalnız akademik çalışmalarda bulunuyoruz.» (1).

1924 Anayasasının muhakkak surette değiştirilmesi gerektiğini savunan Prof. Nihat Erim «1945 te çok partili hayata geçmezden önce, Anayasa üzerinde durulsaydı çok iyi olurdu. Sonradan karşılaşılan kötülükler önlenmiş olurdu» dedi. İkinci olarak Erim, siyasi partilerin kendi üyeleri ile olan münasebetlerinin Anayasada gösterilmemiş olmasından yakındı ve «bunun rejimin soysuzlaşmasında büyük rolü oldu» dedi. Erim, 1924 Anayasasının eksiklerini şöyle sıraladı :

- 1 — 1924 Anayasasında bir gensoru gününün kabul edilmemesi,
- 2 — Devlet Başkanının tarafsız olacağına dair 1924 Anayasasında hüküm bulunmaması,
- 3 — Anayasada Başbakan hakkında kesin hükümlerin bulunmaması.

Yürütme erkinin soysuzlaşması halinde durum ne olacak, Anayasada buna değinmemiş. Erim, bu arada Anayasaya sadık kalmak-

la beraber Takriri Sükûn Kanunununun çıkarılması ve aynı zamanda çok partili hayata gidilemeyeceğini belirtti. Bu itibarla yeni bir anayasanın gerekli olduğu tezini ortaya koydu.

1924 Anayasasının değişiklikler yapmak şartile uygulanabileceği görüşü Asistan Dr. Mümtaz Soysal tarafından savunuldu. Soysal'a göre «1924 Anayasası pek de yabana atılır bir anayasa değildir.» Sözlerine devamla Soysal memleketimizin gelişme hamleleri içinde olan bir ülke olması bakımından kuvvetli devlet müdahalesine lüzum gösterecek bir anayasaya sahip olması gerektiğini, buna karşılık yirminci yüzyılda bazı hürriyetlerin sağlanmasının zarurî olduğunu da sözlerine ekledi. Kuvvetli hükûmetin zorunlu olduğunu, fakat Türkiye'nin 150 yıldanberi demokratik bir gelişme vetinesinin içinde olduğunu, kuvvetli hükûmet yerine sorumlu hükûmet prensibinin benimsenmesinin daha yerinde olacağını bildirdi.

Ayrıca Soysal 1924 Anayasasının demokratik idare kurmaya engel olmadığını, zira bu konuda konulmuş prensiplerin bulunduğunu söyledi ve örnek olarak İngiliz Anayasasını verdi. İngilizlerde de -iki Meclis olmasına rağmen- yetki bakımından tek meclis var demektir. Fakat İngilizlerde buna karşılık bağımsız mahkemeler, halkoyu, basın ve gelenekler vardır. İşte bizi onlardan ayıran büyük ayrımlar bunlardı. Soysal'a göre yapımızdaki aksaklıklar, Anayasamızın bünyesinden doğmuş olsaydı, bunları düzeltmek kolay olacaktı.

Soysal netice olarak Anayasanın toptan değiştirilmesinin sakıncalı olduğunu, hele ikinci Cumhuriyet Anayasası gibi numaralar vermenin çok tehlikeli olduğunu belirttikten sonra, «dikkat edelim, ikincisinin arkasından üçüncü de gelebilir» dedi.

İki zıd tezin böylece vazedilmesinden sonra sıra seminere katılan çeşitli şahsiyetlerin yorumlarına geldi. Ahmet Tahtakılıç yeni bir anayasanın lüzumunu savunarak, 1924 Anayasasının teminat müesseselerini koymamış olduğundan yakındı. Ayrıca iktisadî denetleme sistemimizi de Anayasa ile halletmek zorundayız demiştir. 1924 Anayasasının kifayetsizliğini belirten Prof. Dr. Yavuz Abadan'a göre 1924 Anayasasının ilkelerini ve ana çizgilerini olduğu gibi muhafaza edip, sadece yeni şartların gerektirdiği düzeltme ve ilâveleri yapmakla yetinilemeyeceğini, yeni anayasaya bilhassa şu esasların ithali gerekli olduğunu savunmuştur:

- 1 — Teşkilât prensibi olarak kuvvetler ayrılığı esasının kabulü,
- 2 — Temel hak ve hürriyetlerin yeter fiilî ve hukukî teminata kavuşturulması,
- 3 — Bir Anayasa Mahkemesinin kurulması,
- 4 — Yargı bağımsızlığının genişlemesi,
- 5 — İki meclis sisteminin benimsenmesi,
- 6 — Halk oyunu en isabetli şekilde belirtip, sosyal ve siyasî gruplara parlâmentoda kuvvetleri ölçüsünde temsil imkânı sağlayacak bir seçim sisteminin kabulü,
- 7 — Mahallî idarelere daha geniş malî imkânlarla muhtariyet sağlanması. (2).

Bundan sonra söz alan Doçent Dr. Muammer Aksoy, konuşmasında Yavuz Abadan'ın kendisinin söyleyeceği pek çok şeyleri söylediğini, Sosyal ve Erim'in fikirlerine katılmadığını, fakat şimdiye kadar onların aksine, Ahmet Tahtakılıç'la aynı fikirde olduğunu söyledi. Aksoy, 1924 Anayasasının Atatürk Cumhurbaşkanı olduğu için ona göre hazırlandığını, Anayasada Cumhurbaşkanı konusunun baştan başa değiştirilmesi gerektiğini söyledi. Ayrıca devlet anlayışının da değiştiğini, bugün devletin yalnız polis devleti olmadığını, bir refah devleti olduğunu ifade ile yeni anayasa düzeninin buna göre kurulması gerektiğini bildirdi ve İstanbul Anayasa Projesinde yer alan «Haklar» kısmını beğendiğini ifade etti.

Aksoy'dan sonra söz alan Asistan Dr. Necat Erder, bir sosyal yapıya istediğimiz şekli veremeyeceğimizi, bu yüzden yaptığımız işin sınırlarını iyi tesbit etmemiz gerektiğini ifade etti ve örnek olarak siyasî partileri verdi. «Siyasî partilere müdahale etmek imkânsızdır» dedi. Ayrıca seçim sistemi ile öbür anayasa kaidelerinden daha kuvvetle etki yapmanın imkânsız olduğunu da ifade etti. Bizim halihazırda hem siyasî iktidarı sınırlandırmak, hem de kuvvetlendirmek istediğimizi, gerçekte bunun çok güç olduğunu ortalamaya bir yolun da bulunmadığını bilmemezlikten gelebileceği-

mizi belirten Dr. Erder, Batı ile memleketimiz hakkında örnekler verdi. «Batıda iktisadî bünyedeki gelişme siyasî bünyedeki gelişmenin dışında ve kendiliğinden olmuştur. Biz Batıda tabii olan şeyi, sunî olarak yapmak istiyoruz, dedi.

2 — 1960 yılında Türkiye’de Kurucu Meclis nasıl kurulmalıdır?

İdarî İlimler Enstitüsünün anayasa semineri 1924 anayasasının tenkit ve tahlilini bitirdikten sonra Kurucu Meclisin tereküp ve seçilme tarzı ile meşgul olmağa başlamıştır. Zira seminerin cereyan ettiği süre içinde Devlet Başkanı ve Başbakan General Cemal Gürsel Millî Birlik Komitesinin kararı üzerine Türkiye ve Orta-Doğu Teknik Üniversitesinin Rektörü Prof. Dr. Turhan Feyzi-oğlu’nu «Kurucu Meclis Statüsünü» hazırlamakla görevlendirmişti. Bu görevlendirme, seminerin tartışma konusunu alevlendirdiği gibi ona büyük bir aktüalite kazandırmıştı.

Anayasa Semineri bu konuyu dört oturum boyunca çok etraf-
lı bir şekilde tartışmıştır. Konuşmalar bazı sentezci görüşlerin bulunmasına rağmen, iki kutup etrafında toplanmıştı. Başta Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta olmak üzere Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Halil İnalcik, Prof. Nihat Erim, Ahmet Tahtakılıç, Doç. Dr. Bülent Daver, Doç. Dr. Şeref Gözübüyük, Dr. Mümtaz Soysal, Temyiz Mahkemesi üyelerinden Vedad Ardahan, Doç. Dr. Nermin Abadan «Kurucu Meclis seçimle iş başına gelmelidir» tezinin üstünlüklerini yabancı ve yerli tatbikat teorilerini izah suretiyle belirtmişlerdir.

Bu gruba mensup sözcüler genel bir seçimin milletin egemenliğini yine hükümler kılacağını, bunun en isabetli demokratik bir yol olduğunu zamanın önümüzdeki onbir aylık kısa müddete rağmen bu işleri başarmağa yeter olduğunu, seçmen kütüklerinin 1950 ve 1954 teki tatbikatı gözönünde bulundurulursa iki buçuk aylık kadar kısa bir zamanda gerçekleştirilebileceğini, ideolojik köklerden kaynak olan bir anayasa buhranı olmaması sebebiyle böyle bir meclisin çıkaracağı bir anayasanın muhakkak surette referandum yolu ile teyit edilmeğe lüzum olmadığını, bununla beraber referandumun seçimli bir meclisin kararını takviye bakımından yararlı olabileceğini, siyasî ortamın seçime elverişli olmayacak kadar karanlık olmadığını, bu yolda hazırlanacak bir anayasanın ideale yakın sayılacağını, bu şekilde hazırlanacak bir anayasanın daha müstakar ve uzun bir ömre sahip olma ihtimalini taşıdığını belirtmiştir.

Buna karşılık «Kurucu Meclis genel seçim yolu yerine tayin veya vasıtalı seçimle kurulmalıdır» tezinin müsbet cephelerini ön plânda bulunduranlar başta Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu olmak üzere Doç. Dr. Turan Güneş, Emin Paksüt, Prof. Aydın Yalçın, Dr. Necat Erder, Fikret Ekinci, Alpaslan Kuran, Dr. Macit İnce, Şükri Koçak, Dr. Abdullah Gözübüyük tarafında işlenmişti. Bu düşünce tarzını daha uygun bulanlara göre Türkiye henüz bir inkılâp rejimi içinde yaşamaktadır. Yassıda mahkemeleri devam etmektedir, feshedilmiş olan Demokrat Partiye kayıtlı milyonlarca vatandaş, genel seçimlerde iradelerini tatmin edecek şekilde belirtme imkânını bulamıyacaklardır, uzman bir heyetin hazırlayacağı anayasanın referandumla gerekli meşruiyetini kazanacağını, bunun milletimiz için aynı zamanda mükemmel bir siyasî terbiye olacağını, Millî Birlik Komitesinin kendini bağlı saydığı geçici anayasanın birinci maddesinin sarahati sebebi ile iktidarı ancak anayasanın bitiminden sonra devredebileceğini, bu sebeple iktidarın sinesinde hem kuruculuk hem de yasama görevini birleştiren bir meclise devredilemeyeceğini, Millî Birlik Komitesinin iktidarı devir hususunda en son olarak tesbit ettikleri 29 Ekim 1961 tarihinin genel seçimle kurulacak bir Kurucu Meclisin teşkiline zamanın darlığı sebebiyle uygun olmadığını belirtmişlerdir.

Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu fikirlerine daha fazla kuvvet kazandırmak için ezcümle şunları söylemiştir: «Memleketin idaresi ve bu arada yasama yetkisini elinde bulunduran Millî Birlik Komitesi müzakerelerini bir ihtilâl organı olmak hasebile gizli yapmaktadır. Bu yüzden hepimiz her gün niçin ve neden yapıldığını anlayamadığımız çeşitli kanunlarla karşılaşmaktayız. Biz bir anıvvel sıhhatli bir çocuğun doğmasını kolaylaştırmak istiyoruz. Bu meşru çocuk yeni Türk Anayasasıdır. Mesele anne ve çocuğun hayatını tehlikeye sokmaksızın bu çocuğu en modern fennî usullerle tıbbî teşhiz edilmiş bir büyük şehir kliniğinde mi yoksa mütevazî bir Anadolu kasabasının sağlık merkezinde mi dünyaya getirmektir... Müzakerelerimizde tartışma çaresi olarak ideal saydığımız genel seçim usulüne başvuramazsak, bu tercihi millî egemenliğe aykırı düşen bir tasarruf olarak karşılamamak lâzımdır. Zira nice demokratik anayasalar bu yoldan meydana gelmişlerdir. Biz hiçbir suretle bir vesayet rejimiyle taraftar değildiz, dâvamız Türk Milletine en kısa bir zamanda iktidarın siyasî kuvvetlere devrini mümkün kılan bir demokratik anayasa kazandırmaktır!» (3).

Aynı görüşü savunan Doç. Dr. Muammer Aksoy ise bu görüşe ilâveten şöyle demiştir: «Birçok hallerde ihtilâl yapan gruplar, yeni anayasayı da vücuda getirirler. Ancak bu şekilde meydana getirilen bir anayasanın meşru olabilmesi için bu anayasanın kesin şeklini almazdan önce yapılan müzakerelerin aleniliğini sağlamak şarttır.»

Kurucu Meclisle ilgili tartışmaların devamı sırasında seçimlerin ne zaman yapılacağı, şayet Kurucu Meclis tayin yolu ile vücut bulursa, iktidarın sivillere hangi tarihte devir edileceği soruları ortaya atılmıştır. Bu münasebetle semineri izleyen Millî Birlik Komitesi üyelerinden Osman Köksal, 7 Kasım 1960 günü: «Millî Birlik Komitesi iktidarı devredecektir. Ne zaman? En geç 1961 sonbaharına kadar. Bu Ağustos da olabilir, Eylül de... Hattâ 29 Ekim de olabilir, fakat 30 Ekim olamaz!» ifadesinde bulunmuştur.

İki gün sonra, 9 Kasım 1960 tarihinde ise keza Millî Birlik Komitesi üyesi Fazıl Akkoyunlu, yaptığı konuşmada şöyle demiştir: «27 Mayıs Hareketi hasbelkader üstümüzde kaldı. Biz bu emaneti bir an evvel millete iade etmek istiyoruz. Bunu yapmazsak Anayasayı çiğnemiş sayılırız ve Yassıada'da yer yoksa Sivriada'ya gideriz!» (4).

3 — Anayasa çerçevesinde Siyasî Partilerin Rolü :

Bu konuda ilk tebliğ, Prof. Dr. Yavuz Abadan tarafından yapılmıştır. Demokratik gelişimde siyasî partilerin gün geçtikçe artan önemine işaretle liberal devlet telâkkisince hukuk dışı «extra legal» bir faktör olarak mütalâa edilen siyasî partilerin İkinci Dünya Harbinden sonra bir yandan Anayasanın teminatına kavuşturulma, diğer yandan mahzurlu faaliyetlerinin önlenme imkânları bakımından bir hukukî tanzime tâbi tutulmaları eğiliminin kuvvet kazandığına işaret eden Abadan, gerek İstanbul Anayasa Komisyonu tasarısının 49 - 51. maddeleriyle gerek Siyasal Bilgiler Fakültesi İdarî İlimler Enstitüsünün tasarısındaki 15 inci madde ile siyasî partilerin kuruluş serbestisi konusunda teminat hükümleri vazedildiğine işaret etmiştir. Prof. Abadan anayasa hukuku bakımından siyasî partileri «uzun ve devamlı faaliyette bulunma niyetiyle kurulup, seçimlere katılarak millet iradesinin oluşumuna

(4) Ulus, 13 Kasım 1960.

oğrudan doğruya tesir etme gayesini güden teşkilâtlı bir siyasî kuruluş» olarak tarif etmiştir. Abadan Anayasada sadece umumî prensipler halinde partilerin kuruluş ve işleyiş teminatına ve gereirse Anayasa Mahkemesince fesihleri imkânına dair hükümlerle getirilmesi zaruretini savunmuş ve parti faaliyetlerinin tanzim prensibi olarak şu esası ortaya atmıştır: «Parti faaliyetlerinin kanunla tanzimi konusunda parti statüsünün muhteva ve şartlarına dokunulması hukukî ve siyasî mahzurlar yaratacaktır. Tanzim sadece partilerin siyasî ortamdaki faaliyetlerinin tesir ve sonuçlarından doğacak mahzurların önlenmesine inhisar etmelidir.»

Bu konuda ikinci tebliğ Doç. Dr. Arif Payaslıoğlu tarafından yapılmıştır. Sözcü, siyasî partilerin anayasa teminatına kavuşturulması lehinde olan müelliflere göre siyasî partiler alelâde dernekler olmayıp, her memleketin hayatında önemli rol oynamaktadırlar, bu sebeple alelâde kanunlarla korundukları takdirde varlıkları dahi tehlikeye düşebilir. Fransız anayasa hukukçusu Vedel'in «Demokrasi siyasî partisiz yaşayamaz, fakat siyasî parti yüzünden ölmez» sözüne işaret eden Doç. Payaslıoğlu, siyasî partileri yaşatmanın anayasada teminata kavuşması lüzumu yanında demokrasinin siyasî partiler yüzünden ölmesini önleyecek koruyucu tedbirlerin bir kanunî tanzim sebep ve mevzuu olduğunu belirtmiştir. Bunun sonra kayıtlama konusu olan ideolojik, bölgesel, milis teşkilâtlı partiler örneklerini birer birer incelemeye tâbi tutan Payaslıoğlu, izahatını şu esaslar etrafında özetlemiştir:

- 1 — Türkiye'ye siyasî partilerle ilgili olarak sosyolojik araştırmaların yetersizliği yüzünden siyasî partilerin bünyeleri hususunda kesin bilgilere sahip olmadığımız cihetle tanzim edici, kayıtlayıcı hükümlerin mahdud olması gerekir,
- 2 — Siyasî partiler rejiminin gelişmesi sıkı sıkıya kabul edilecek olan seçim sistemi ile ilgilidir,
- 3 — Siyasî partiler ihtilâfı konusunda Anayasa Mahkemesi yetkili olmalıdır.

Bundan sonra İdarî İlimler Enstitüsü Direktörü Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, Anayasa ile siyasî partiler münasebeti konusunda önceki iki tebliğin çizdiği ana hatlar bakımından yapılacak tartışmaları aydınlatmak üzere bilhassa şu noktalara dikkati çekti:

1 — Demokrasi için siyasî partilerin lüzum ve zarureti gerek bu tebliğlerle, gerekse hazırlanan anayasa tasarıları ile belirtilmektedir. Bununla beraber serbest bir forum olan seminerimizde aksine düşünenler varsa, bu fikirlerin atılmasında fayda mülâhaza etmekteyiz. Bu sebeple partilerin lüzumsuzluğu hakkında mütalâa beyan edecek arkadaşlarımızın düşüncelerini bilhassa önemle rica ediyoruz. 2 — Kayıtlamanın sınırları çok önemli bir noktadır. Siyasî partilerin tatbikatta yaratacakları mahzurların önlenmesi bakımından sıkı kayıtlamaların faydadan çok mahzur doğuracağı ve uygulama bakımından çıkmaza sapması ihtimalleri daima mevcuttur. Bu sebeple kayıtlama sınırlarının tesbiti üzerinde duralım.

Ahmet Tahtakılıç'a göre «Bizdeki anayasa gelişiminin hareket noktası millî hâkimiyet prensibi olduğuna göre parti kuruluşlarının halk iradesini oluşturma bakımından anayasa teminatına kavuşması bir zarurettir. Ancak sosyal ve siyasî gelişimle ilgili olayları objektif ilmî bir zihniyetle ayırma lüzumuna kaniyim. Bu bakımdan lâiklik ve devletçilik prensiplerinin aslında bir içtimaî oluş konusu olduğu mütalâasındayım. Bununla beraber halktan gelecek herhangi bir irtica tehlikesine inanmamaktayım. Fakat siyasî partilerin bunu bir istismar konusu yapabilecekleri mülâhazası ile lâiklik prensipine aykırı siyasî faaliyetlerin önlenmesi hususunda kanunî ve hukukî tedbirlere yer verilmesi gerektiğini kabul etmekteyim.» Tahtakılıç partilerin demokratik esaslara dayanmaları ve gelir kaynaklarının siyasî istismara meydan vermiyecek şekilde tanzimi konularına siyasî hayatımızdan alınan örneklerle temas ettikten sonra siyasî partilere ait mevzuatta teferruattan kaçınılması lüzumunu ileri sürdü.

Dr. Necat Erder siyasî partilerin yapı ve köklerini tahlile tâbi tutarak bunlar arasında her yerde inhisarcı bir rekabetin mevcut olduğunu belirtmiştir. Yine siyasî partilerle ilgili olarak bunlarda diğer bütün sosyal gruplarda olduğu gibi bazı oligarşik eğilimlerin mevcut olduğunu tesbit etmiştir. Bu sebeple partilerin iç bünyelerine müdahale etmeyi bu realiteleri gözönünde bulundurmaları gerektiğine temas eden Dr. Erder, Türkiye'de doktrin partilerinin bulunmasını mahzurlu gören düşüncelere temasla, yalnız bizim memleketimizde değil, bütün dünyada doktrin partilerinin gün geçtikçe itibarlarını kaybeden müesseseler olduğuna işaret etmiş ve İngiliz İşçi Partisi ile Alman Sosyal Demokrat Partisinin gaye ve tüzük tâdilleriyle hüviyet değiştirdiklerini, bunun geniş halk tabakalarına dayanmak ihtiyacından doğan tabii bir gelişme sonucu olduğunu ileri sürmüştür.

Asistan Taner Timur meseleyi diğer bir açıdan incelemiştir. Ona göre «27 Mayıs'ta bu yana çekişmeli bir davranış tarzı ile karşı karşıya bulunuyoruz. Bir yandan anayasa tasarıları ve bazı fikir adamları siyasî partilerin hür kuruluş ve faaliyetlerini anayasa garantisine bağlamayı savunurken, diğer yandan halkoyunda siyasetçilere ve siyasî partilere karşı bir kuşkunun uyandırılma hareketlerine şahit olmaktayız. Bence bunun üç sebebi vardır: 1 — 1945 - 1960 arasında cereyan etmiş olan siyasî partiler mücadelesi Türkiye'de sâkıt iktidarın tutumunu soysuzlaştırmıştır, 2 — Esasında Batılı demokrasilerin de kusurları vardır. Bunları olduğu gibi kabul etmeliyiz. Zira demokrasi en iyi değil, en az kötü olan rejimdir. 3 — Kuşkunun sunî bir sebebi de Türkiye'de bazı reformların gerçekleştirilmesi demokrasi ile mümkün değildir tezinin etrafa yayılmak suretile halkoyunun yanlış yöne sevk edilmesinden doğmaktadır.

Doçent Dr. Nermin Abadan, siyasî partilere karşı uyandırılmak istenen husumetin fikrî temellerini tahlile çalışmıştır. Bu arada komünist ve faşist ideolojilerin demokrasi ve parlâmentarizm rejimine karşı peşin hükümlere dayanan inhisarcı, otoriter ve totaliter mahiyetlerini belirten Dr. Abadan, bu cereyanların Türkiye'mizde tarihî ve sosyal sebeplerle geniş ölçüde tutunma şansından mahrum bulduklarını ortaya koymuştur. Buna karşılık Sokarno'nun «Güdümlü demokrasi» sinde olduğu gibi herhangi belirli bir ideolojiye dayanmaksızın sadece az gelişmiş memleketlerde halli zarurî bazı sosyal reformların demokratik usullerle çözümlenmesi imkânsızlığını telkine çalışan bir üçüncü fikir sisteminin mevcudiyetine ve bunun oldukça yaygın tesirine dikkati çekmiştir. 27 Mayıs'ta sonra memleketimizde de bu hatalı fikir cereyanının maskesine bürünerek sosyal dâvalarımızın normal siyasî kuvvetlerle çözülemeyeceğini ileri sürerek siyasî partileri ve siyaset adamlarını itibardan düşürmeğe çalışan arka niyetli bir gurubun varlığı meydana çıkmaktadır. Buna karşı en kuvvetli tepki Demokrat Partinin tahakkümüne karşı kahramanca mücadele etmiş olan Türk basınından gelmektedir.

Avukat Oğuz Oran, azamî hürriyet prensibine riayetle iç teşkilât konusunda dış müdahalelerin hukukî ve kanunî yoldan da olsa yapılmasına taraftar olmadığına, buna karşılık parti içi düzeninin tesbitinde oligarşik temayüllere yer vermiyecek bir düzenin kurulmasına ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür.

Doç. Dr. Turan Güneş, Demokrat iktidarın soysuzlaşmasında başlıca âmil olan partizanlığın memleketin fakirlik ve yoksulluğuna bağlı unsurlardan kaynak aldığını, bu hususta milletvekillerindeki zihniyetin de önemli rol oynadığını, nisbî temsil yolu ile bir ilden çeşitli partilere mensup mebusların seçilmesi halinde mahallî teşkilât başkanlarınca temsil ve tatbik edilen inhisarcı partizan faaliyetlerin sona ereceğini savunmuştur. Doç. Dr. Turan Güneş, siyasî partilerin kanun yolu ile düzenlenmesi konusunda iki hususun ön plânda gözönünde tutulması gerektiğini beyan etmiştir : «1 — Siyasî partiler iktidar tarafından gelebilecek hücumlara karşı korunmalıdırlar. 2 — Siyasî partiler keyfî esaslara dayanan teşkilâtlara sahip olmamalıdırlar.

İlâhiyet Fakültesi Dekanı Prof. Tahsin Bagoğlu, Türkiye'de faşist partisinin kuruluşu elverişli bir siyasî ortamın ancak ırkçı ve Turancı fikir cereyanlarından kaynak olarak doğabileceğini, buna karşı uyanık bulunmamız gerektiğini açıklamış, «partisiz demokrasi» parolalarının da esas itibariyle bu türlü fikir çekirdeklerine dayandığını ileri sürmüştür. (5).

4 — Seçim Kanunu nasıl olmalı?

Anayasa seminerinin bu bölümünde sözcü Dr. Necat Erder'di. Hatibe göre İngiltere'de Guild sosyalistler tarafından ortaya atılmış bulunan görevsel temsil sistemi, daha sonraları Faşist ve Nasional Sosyalistler tarafından benimsenmişse de demokratik bir sistem vasfını haiz olmadığından genel bir uygulanmaya kavuşmamıştır. Bu bakımdan demokratik temsilin teşkilâtlandırılmasında başlıca şu faktörler rol oynamaktadır: Yaş tahdidi, temsilcilerin seçileceği coğrafî birimin büyüklüğü veya küçüklüğü, seçmen ve adayların vasıfları vb. Bütün bu hususlar seçim sistemi kadar önemli âmillerdir.

Dr. Erder bundan sonra seçim sisteminde teknik mesele olarak hangi aritmetik usule başvurulması gerektiği hususu olduğunu belirterek sözlerine devam etti. Erder bu arada tek ve iki turlu çoğunluk sistemi ile nisbî temsil sisteminin sakıncaları ile üstünlüklerini sıraladı. Nihaî sonuç olarak Dr. Erder şahsî görüş olarak hükûmette istikrar düşüncesinin Türkiye'nin uzun vadeli menfaatleri bakımından ağır basması dolayısıyla geçmişin kötü tatbikatı-

nı serinkanlılıkla tahlil etmek gerektiği, bu sebeple Türkiye'nin ihtiyaçları bakımından eksiklikler tamamlanmak suretile çoğunluk sisteminin muhafaza edilmesinde fayda mülâhaza ettiğini belirtti.

İkinci tebliği yapan Dr. Mümtaz Soysal, çoğunluk sisteminin Türkiye'deki tatbikatını ele alarak özetle şunları söyledi: Türkiye'de çoğunluk sisteminin tatbikatındaki en büyük mahzur, bazı geniş seçim bölgeleri sebebiyle listelerin uzunluk ve farklılığından dolayı büyük nisbetsizliklerin doğması olmuştur. Sistemin ikinci mahzuru memleketimizde esasen sayısı mahdud siyaset adamlarının Meclise girmelerini önleme yüzünden tesir ve nüfuzlarını azaltmasıdır. Bir üçüncü mahzur ise komisyon çalışmalarında muhalefetin güçleştirmesidir.

Dr. Mümtaz Soysal, genel açıklamalardan sonra Türkiye için dar çevreli çoğunluk sistemini savundu. Ona göre sayısı 40 ı bulan küçük illerde seçim bölgesini aynen muhafaza etmek mümkündür. Buna karşılık başta üç büyük il olmak üzere geniş bölgeli illeri 2, 3, 4 seçim bölgesine ayırmak zarureti vardır. Bu ayırmada ilçe merkezleri veya şehir içi ve dışı bölgeler gibi bazı objektif ölçüler kullanılabilir.

Dr. Mümtaz Soysal, nisbî temsil sisteminin partilerin çoğalmasına, hükûmetlerde istikrarsızlığa, partilerarası pazarlığa ve koalisyon zaruretine yol açacağı düşüncesi ile Türkiye'nin istikbali için iyi bir usul sayılmıyacağını, demokrasimizin ikinci safhasındaki yapıcı faaliyetleri, bazı geleneklerimizi gözönünde tutarak sağlam bir temele oturtmamız gerektiğini ifade etmiştir. «Memleketimiz bugün daha çok yatırım yapma zorundadır, bu sebeple Anayasa meselelerimizi iktisadî açıdan ele almak gerekir. Demokrasi- de otoriter plânlamağa teveccüh edersek, istikrarlı bir hükûmetin kurulmasını sağlayacak bir sistem üzerinde durmamız zarurîdir. Bu sistem ise halkımızın alıştığı ve öğrendiği çoğunluk sistemi olabilir. Seçim sistemlerinde sık sık değişiklikler yapmak tehlikelidir, çünkü seçim kanunları demokrasiye giden siyasî oyun kaidele- rini tesbit ederler.» (6).

İkinci oturumda aynı konuya değinen Prof. Abadan da şahsen dar bölgeli çoğunluk sisteminin Türkiye için daha isabetli olacağı kanaatinde bulunduğunu açıklamakla beraber gerek halen mev-

cut partilerin nisbî temsile angaje olmaları, gerek yeni kurulacak partilerin de hiç olmazsa liderleri için seçilme imkânını sağlama gayesi ile bu usulü tercih edecekleri mülâhazasına binaen önümüzdeki seçimlerin daha çok nisbî temsil sistemine göre yapılmasının mukadder olduğunu beyan etti, ancak bu nisbî temsil sistemini tesbit eden Seçim Kanununun yapılmasında ileride çok sayıda küçük partilerin doğmasını önleyecek kayıtlamalara zaruret bulunduğunu belirtti.

Çoğunluk sistemini şiddetle savunan diğer bir seminer üyesi Cemil Sait Barlas olmuştur. Barlas düşüncelerini şöyle özetledi: «Seçim sistemi konusunda bir tercih yaparken önce, sosyal şartları iyice anlayıp hastalığı teşhis gerek. Bu yolda yürüyünce, Türkiye için dar bölgesel çoğunluk sisteminin en isabetli sonuç sayılacağı kanaatindeyim. Nisbî temsil, İngiltere'de bile daha 19 cu yüzyılda John Stuart Mill tarafından savunuldu. Fakat Mill son yıllarda nisbî temsile karşı kesin bir cephe aldı.» Barlasa 'göre nisbî temsil, siyasî partilerin gölgesinde küçük adamları besler, nitekim Almanlar nisbî temsil seçmenlerine «Stimmvieh - oy hayvanları» adını takmışlardır. Bütün mesele halkoyunun uyanık ve tesirli bir rol oynamasındadır. Bunun temini ise çoğunluk sistemi ile daha kolaylıkla istihsal edilebilir. (7)

Seminerde nisbî temsil sistemini savunanların başında Prof. Dr. Nihat Erim geliyordu. Bu sistemi benimseyen başlıca fikir adamları şunlardı: Ahmet Tahtakılıç, Taner Timur, Doç. Dr. Turan Güneş ve Sosyalist Parti sözcülerinden Yunus Koçak.

Prof. Nihat Erim bu konuda özet olarak şunları söylemişti: «Bildigime göre nisbî temsil, daima oyları parçalamamaktadır. İskandinav memleketlerin hepsinde bu sistem muvazeneli ve istikrarlı hükümetler kurulmasına engel teşkil etmemiştir. İkinci Dünya Harbinden sonra hazırlanan Anayasaların hemen hepsi nisbî temsil sistemini karma veya tashihli şekilde kabul etmişlerdir.» Erim, Türkiye'de köy ve kasabalarda oturanların çoğunlukla muhafazakâr bir zümreyi temsil ettiklerini, bunlar için hak ve hürriyetlerin teminatının ön plânda gelmediğini, bu sebeple çoğunluk sistemi devam ettiği müddetçe en âdil şartlar altında işbaşına gelecek olan bir hükümetin bu kitlenin dileklerini gerçekleştirmek zorunda kalacağını ifade etti.

Ahmet Tahtakılıç sözlerine başlarken çoğunluk sistemine şiddetle aleyhtar olduğunu bildirdi. «Geçmişteki uygulama bize ışık tutamaz, çünkü bu uygulama normal şey sayılmaz. Erim'in kanaatinin aksine, köy halkının geri ve muhafazakâr fikirlere iltifat ettiğini kabul etmiyorum. Kanaatimce Türkiye'nin hiç şüphesiz istikrarlı bir hükûmete ihtiyacı vardır, fakat ondan daha önce rejim dedikodusu sona ermelidir. Türkiye hürriyetlerin ifratına kavuşmadan durulmayacaktır.» Tahtakılıç bundan sonra önümüzdeki kuruluş devresi için çoğunluk sistemini elverişli bulmadığını belirterek, şunları söyledi: «Anayasayı hazırlayacak olan Meclis ve referandum, şimdiki hazırlıklara bakılırsa, yeni anayasaya kâfi bir meşruiyet temeli sağlayamayacaktır. Bu sebeple hiç olmazsa parlamento seçimlerinde bütün grupların temsilini sağlayacak nisbî temsil usulü ile bu temeli kuvvetlendirmek gerekir.

Doç. Dr. Turan Güneş şöyle konuştu: «Çoğunluk sisteminde siyasî personel çoğu defa meclis dışında kalmaktadır. Bu kalış zamanına göre bazı liderleri siyasî meselelerle uğraşmaktan alıkoymaktadır. Her siyaset adamı ise sekiz sene müddetle kalafata çekilmeğe tahammül edemez! Çoğunluk sisteminin iktidar değişmesi ile birlikte idarî makamlarda da değişiklikler yapması imkân ve ihtimali, partizanlığı doğuran bellibaşlı kaynaklardan biridir. Ayrıca çoğunluk sisteminde bir bölgenin bütün milletvekilleri aynı partiden geldikleri için normal devlet hizmetleri de ancak parti kanalı ile yapılabilmektedir. Nisbî temsil sistemi, Güneş'e göre, bütün bu mahzurları önlemeğe yeterlidir. İstikrarlı hükûmetler asıl nisbî temsil sayesinde gerçekleşirler, çünkü çoğunluk sisteminde hükûmet seçmenlerin oyunu kaybetmemek için gerek mahallî gerek genel kademedeki tâvizlerde sonsuza kadar gitmektedir. Nisbî temsil çerçevesinde hükûmet daha çok prensipleri savunabilecektir.»

Sosyalist Parti sözcülerinden Yunus Koçak, nisbî temsili savundu, Türkiye'de tarihî geleneklerin son yıllardaki tatbikatın otorite zaafından değil, fazla otoriteden şikâyet mihrakında toplandığını, çoğunluk sisteminin fikir hürriyetini ve siyasî şahsiyetlerin yetişmesini önlediğini, ekonomik gelişmenin ancak bugün ön plânda partilerin dışında, yeni partilerin söz sahibi olması ile gerçekleşeceğini, çoğunluk sistemi tatbik edildiği takdirde, muayyen seçim bölgelerinde çeşitli partilerden yüzde 30 oy alanların, bütün mebuslukları kazanarak, memlekete ipotek koyduklarını söyledi.

Emekli askerî yargıçlardan Kemal Tüfekçioğlu, eski bir asker sıfatıyla toplumun neutraliste bölümüne dahil bulunduğunu ve izah edilen seçim sistemlerinin memleketimize uygulanması bakımından endişelerini belirterek şunları söyledi: «Seçim yolu ile millî hâkimiyetin tecellisinden bahsediyoruz. Son istatistiklere göre Türkiye'de okuma yazma bilmeyen 16 milyon nüfus var. Bunların seçimlere katılmasını kabul edecek miyiz?» Tüfekçioğlu ayrıca siyasî partileri devamlı olarak üç ayda bir kontrol edecek olan bir partilerüstü divanın kurulmasını teklif etti. Bu sonuncu müşahedeye cevap veren Dr. Necat Erder'e göre «Siyasî partiler esas itibarile oligarşik teşekküllerdir. Sosyolojik bakımından siyasî partilerin işleyişini bu tarzda bir vakıa olarak kabul etmek zorundayız. Bu bakımdan aydın bir İngiliz, daha az aydın bir Amerikalı ve bilgi derecesi mahdud bir Türk seçmenin tercihleri arasında bir fark yoktur. Her üçünde kanaat liderleri rol oynamaktadır. Türkiye'de karşımıza çıkan tek problem siyasî liderlerin son yıllarda diledikleri hareket serbestisine sahip olmaları idi. Türkiye'de siyasî faaliyetler üzerinde yapılacak olan bir murakabe mutlaka demokrasinin sınıfları içinde kalmalıdır. Siyasî partiler, siyasî iktidarı kullanırlar. Bu demokrasinin ana prensibidir. Bunun dışına çıkarsak, demokrasiyi bertaraf etmiş oluruz.» (8)

5 — Çift Meclis Sistemi :

Bu konuda seminerin ilk tebliğini yapan Prof. Dr. Yavuz Abadan, etraflı konuşmasında çift meclis sisteminin tarihî gelişimini ve leh ve aleyhteki delilleri özetleyerek şu esaslar üzerinde durdu: «Çift meclis sistemi ya siyasî bünye yahut da tarihî gelişim icabı olarak Anayasalarda yerleşmiş bulunmaktadır. Federal devletlerde çift meclis sistemi siyasî bir zaruret icabıdır. İkinci meclisin birlikçi devlet bünyesindeki durumu esas tartışma konusunu teşkil etmektedir. Birlikçi devletlerde ikinci meclisin görevi ya Temsilciler Meclisinde belirmesi tabii bulunan aşırı eğilimlere karşı bir baraj vazifesini görmektir, bu takdirde ikinci meclisin esas rolü devlet başkanının nüfuzunu parlâmentoya karşı desteklemektir. Bu türlü meclislere örnek olarak Fransa'da 1852 imparatorluk senatosu, İtalya'da 1848 Âyan Meclisi gösterilebilir. Yahut da doğrudan doğruya hükümdar tarafından atanan üyelerden kurulurlar. İngiltere'deki Lordlar Kamarasında olduğu gibi.

İkinci meclisin teşkilâtlanma prensibi demokratik hayatı destekleme bakımından halkoyuna dayanma esasıdır. Çünkü bir demokraside halkoyu ile seçilmiş bir Temsilciler Meclisi karşısında seçimle gelmeyen diğer bir meclisi çıkarıp siyasî karar ve yasama yetkisinde ortak haline getirme bir çelişmezlik ve irtica eseridir. Demokratik anayasalara göre otorite ve siyasî kudretin tek kaynağı seçim yoludur.

S.B.F. İdarî İlimler Enstitüsünün gerekçeli Anayasa etüdünde seçmenler için farklı bir şart gözetilmeksizin sadece ikinci meclise seçilecekler hakkında 40 cı yaş doldurma ve yüksek tahsil sahibi olma özellikleri şart kılınmıştır. (Mad. 40 ve sonrası).

Buna karşılık İstanbul Anayasa Komisyonunun resmî tasarı-sında korporatif meclis sistemine kaçan karışık bir usul benim-senmiştir. (Mad. 6 ve sonrası). Bu usule göre «Cumhuriyet Senato-su» adı verilen ikinci meclis üyeleri üç farklı zümreden teşekkül etmektedir. Böylece bu teklif korporatif meclis usulünün bütün mahzurlarını kendi bünyesinde taşımaktadır. Demokrasilerde ikinci meclisin esas görevi Temsilciler Meclisinde beliren demok-ratik eğilimleri frenleme değil, desteklemedir.

Bundan sonra Prof. Bahri Savcı şu noktalar üzerinde durmuş-tur : «Modern parlâmentoya ikinci bir dalın girmesi tezi, ekonomik yönden de savunulabilir. Temsil mekanizması bir bakıma kişileri temsil eder, fakat toplum aynı zamanda müesseselerden de kurulur.» Prof. Bahri Savcı bundan sonra 1908 inkılâbını takip eden Âyan Meclisinin bir denge unsuru olarak fay-dalı olduğu kanaatine binaen ikinci meclisin kurulması ko-nusunda İstanbul Anayasa Komisyonunda çoğunluk hasıl ol-duğunu söyleyerek seminere tartışılmak üzere şu soruları tek-lif etmiştir: «1 — Genel eğilime uyularak ikinci bir meclis ku-rulacaksa, bunun teşkilâtlanma tarzı ne olmalıdır? 2 — Bu ikin-ci meclis partilerin tesir ve nüfuzu içinde mi yoksa dışında mı ku-rulmalıdır? 3 — Bu meclisi partilere hâkim oligarşik eğilimin dı-şında bırakmak üzere ne gibi tedbirler alınabilir?»

İstanbul Anayasa Komisyonunun ikinci meclis hakkındaki tek-lifine hâkim olan düşünce ve bu meclisi partiler dışı bir müessese olarak kurmak, onu sağa sola kayma ihtimali bulunan seçim sey-yaliyetinden kurtarmak ve Anayasanın korunması görevini de bu meclise yüklemek olmuştur.

Bu noktada Prof. Tahsin Bekir Balta, 1908 Âyan Meclisinin dengeci rolü hakkında iyimserliğin hangi esasa dayandığını sorarak, Âyan Meclisinin anayasayı koruma organı görevini yapabileceği konusunda şüphe ve tereddütlerini izhar etti.

Asistan Taner Timur 1921 anayasası müzakere zabıtlarına atfen bugün tartışılan konuların o zaman da aşağı yukarı aynı görüş açısından mütalâa edildiğini belirtti. Bu görüşlerde meslekî temsil esasını tesbit eden Anayasa Komisyonu tasarısının dördüncü maddesi üzerindeki hararetli tartışmalara işaret eden Timur, Komisyon adına beyanda bulunan sözcülerin Batıda partilerle kapitalistlerin millî hâkimiyet prensibine aykırı olarak kendi iradelerini yürüttüklerini, oysa ki gerçek halk hâkimiyetinin meslekî temsil esasına dayanabileceğini savunduklarını uzun boylu izah etti. Fakat bu konudaki uzun tartışmalardan sonra Meclisin Türkiye'de henüz meslekî teşekkülleri kesin sınırlarla belirmemiş ve gelişmemiş bulunması sebebiyle ilerde meslekî temsil esasının kabulü hakkı mahfuz kalmak şartıyla halen bu usule müracaatın imkânsızlığı hakkında oybirliğine yakın bir çoğunlukla karar alındığını belirterek sözlerini bitirdi.

Ahmet Tahtakılıç, konu üzerindeki uzun ve etraflı konuşmasında başlıca şu fikirleri savundu: Bugünün zaruretleri içerisinde bir ikinci meclisin kurulması savunulabilir. Fakat bunun millî hâkimiyet prensibine dayanılarak seçimle olması esastır. Bu hususta Türk halkına bütün meslekî teşekküllerden hattâ aydınlardan daha çok güvenmeğe hakkımız vardır. Arkadaşlar, hepimiz biliyoruz, meslekî teşekküllerde meselelerin müzakeresi oy mekanizmasından çok daha küçük hesaplarla görülmektedir. Üçbinden fazla üyesi olan Hukuk Kurumunda 30 kişi ile idare heyetleri değişir, Etibba Odasının 70 kişi ile toplandığı görülmemiştir. Türk Devletini yeniden teşkilâtlandırırken, bu türlü teşekküllerden medet ummak esef vericidir.» Bundan sonra Tahtakılıç, İstanbul tasarısında ikinci meclisin teşkilâtlandırılma şeklini tenkit ederek şunları söyledi :

«Ben tabii üye fikrine taraftar değilim. Halen bu M.B.K.'ne verilmiş bir tâviz mahiyetini taşıdığı için büsbütün aleyhindeyim. M.B.K., millete verdiği söze sadakatle şeref tarihine geçecektir. Hele atanma denen müessesenin aslâ bahis konusu edilmesine bile razı değilim. Atanmayı toptan kaldırmamız lâzımdır. İkinci Meclisi siyasî cereyanlardan kurtarma fikrini bırakalım, bu sakat bir dü-

şüncedir. Anayasayı koruma görevi de İkinci Meclisin yapacağı iş değildir. Bu murakabe, Anayasa Mahkemesinin faaliyeti ile sağlanır.»

Vedat Ardahan İkinci Meclis lüzumunun başta ekspres kanunları önleme kaygısından doğduğuna işaretle vunları söylemiştir: «Tek mecliste, hâkim olan partinin şefleri ekspres kanunlar yolundan çok kısa zamanda bütçeyi ve baskı kanunlarını çıkarma iktidarına kavuşuyorlar. Nitekim bildiğiniz üzere bir parti başkanı kendi meclis grubunda arkadaşlarına «Siz isterseniz hilâfeti bile getirebilirsiniz» demiştir. Bu türlü hallerde bir fren vazifesi görmek üzere İkinci Meclise ihtiyaç vardır.

M.B.K. üyesi ve Basın Yayın Umum Müdürü Ahmet Yıldız, Ahmet Tahtakılıç'ın davetine cevap olarak «Prensiplere sadakat M.B.K. üyeliğinin ayrılmaz bir vasfıdır. Prensiplere sadakatsızlık üyelikten ıskatı gerektirir. M.B.K. üyelerinin verdikleri söze sadakatinden hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır. Bununla beraber sarıh yeminimize ve tutumumuza rağmen bazı çevreleri kendimize inandıramadık. Bunun sebebini bu vakta kadar idare ve devlet adamlarımızın verdikleri söz ve vaadleri tutmamalarında aramalıdır.» demiştir. Bundan sonra Ahmet Yıldız, münakaşa konusu olan meseleye dönerek şunları söyledi: «Anayasa siyasî bir karardır. Bu sebeple her müessese hakkında bu kararı verirken, cemiyetin muhtemel gelişimini gözönünde bulundurmalıdır. Millî bünyemiz ağır bir ameliyattan sonra bir müddet daha nekahat devri geçirecektir. Bu devre içersinde hastayı tamamen sağlığa kavuşturacak cezrî tedbirlerin alınması gerekebilir. Bir hastaya lokum verilirse, ağız tadına rağmen şifaya müessir olmaz. Kinin ise acıdır, fakat bünyede şifalı tesirler yaratır.

İkinci Meclisin kuruluşunda nekahat devrinin icaplarına göre normal zamanların icaplarından daha başka usullere müracaat faydalı olmaz mı? Meslekî teşekküllerin cemiyet bünyesinde tabii olan rolleri dolayısıyla bunların belli bir ölçüde ikinci mecliste yer almaları düşünülemez mi? Her iki meclis de aynı seçim mekanizması ile kurulacak olursa, lüzumsuz bir tekerrüre (duplication) sapılmış olmaz mı? Gelecek seçimlerde karşımıza yepyeni bir toplum ve ortamın çıkacağını umuyorum. Bu sebeple seçimi ihmal etmemekle beraber bir telif yolu aramalıdır. Meselâ benden evvel konuşan hatibin son teklifi üzerinde pekâlâ durulabilecek bir hal şekli gibi görünmektedir.»

Doç. Dr. Nermin Abadan, Prof. Bahri Savcı'nın tartışma konusu olarak ileri sürdüğü sorulara cevaben şu izahatta bulundu: «Anayasa problemi iki yönlüdür. Hukukî cephesi itibarile anayasa tesbit edilen kaide ve müesseseler istenileni daha başka bir deyimle «olması lâzım geleni» tesbite yönelir. Fakat anayasa özü itibariyle reel siyasî hayatın işlemesi ile ilgili olarak mütalea edilmek gerekir. Nitekim partilerde oligarşik eğilimleri önlemek imkânsızdır. Bu oligarşik eğilimi yalnız seçimle kurulmuş meclislerde değil, herhangi bir suretle teşekkül etmiş diğer topluluklarda da önlemek mümkün değildir. Bu sebeple atanma suretile veya meslekî teşekküller temsilcileri ile de kurulmuş olan ikinci bir mecliste aynı olay yani oligarşik bir kümelenmenin vukuu mukadderdir.»

Bundan sonra söz alan Dr. Necat Erder ezcümle «Önümüzdeki devrede reformlara girişmek ve radikal tedbirler alma zarureti mevcuttur. Bu bakımdan siyasî müessese olarak en büyük ihtiyacımız devamlı, süratli karar alma imkânına sahip bir organdır. Bu sebeple prensip itibarile ikinci bir meclise taraftar değilim. Ancak halkoyunu aksettiren organlarla siyasî partiler bu konuda taahhüde girmiş bulunuyorlar, bu itibarla ikinci bir meclisin kurulması ihtimali kuvvetlidir. Eğer ikinci bir meclis kurulacaksa, genel seçimle teşkil olunmasını ve süratli karar alma bakımından her iki meclisin bir araya toplanıp çalışmalarını uygun bulurum.»

Doçent Dr. Hamza Eroğlu İstanbul anayasa öntasarısının bütününe siyasî partiler konusunun hâkim olduğunu belirterek şu noktalara işaret etti: «Öntasarı sanki on yıldanberi seçimle kurulmuş ikinci bir meclis faaliyette olup da tesirsiz kalmış gibi bu sefer de korporatif bir meclis sistemini denemeğe kalkmıştır. Bu denemede de nüfusun %80'ini teşkil eden toprakla ilgili köylümüzün ne şekilde, ne nisbetle temsil edilmesi gerektiğini unutmuştur.»

Bundan sonra söz alan Devlet Şûrası üyesi Alparslan, ikinci meclisin kendisinden beklenen görevleri yapabileceğinden ümitli olmadığını, olsa olsa kanunları hatalı olmaktan koruyabileceğini belirterek, şu düşünceleri ekledi: «İkinci Meclis ister istemez yine bir partinin nüfuzu altında kalacaktır. Buraya girmek isteyenler daha çok 65 yaşını bitirip emekliliğe geçmiş olanlardan teşekkül edecektir. Bundan başka ikinci meclise devlet hizmetinde tecrübe görmüş olanların girmesi esas olduğuna göre birinci meclis bu türlü tecrübe sahiplerinin hizmetinden mahrum kalarak zayıflıya-

caktır. Kanaatime göre ayrıca bu meclise seçilme için konmuş olan 40 yaş haddini indirip 35 e tespit etmek zaruridir.»

Dr. Mümtaz Soysal çok kısa bir müdahalesinde esas itibarile tek meclise taraftar olduğunu, Onar projesinde ise İktisat Şûrası ile birlikte üç meclisin yer aldığını, kendi kanaatine göre bunların faaliyetini koordine edecek dördüncü meclise ihtiyaç duyulabileceğini belirtti.

Prof. Bahri Savcı, İstanbul tasarısı hakkında istenen mütemim izahatı şu noktalar etrafında topladı: «Bizim komisyonumuz M.B.K.'nin antidemokratik kanunlar v.s. gibi hususlar hakkında teknik tasarılar hazırlamak üzere kurduğu komisyonlardan biri idi. Bu sebeple çalışmaların gizli olması gerekiyordu. Bu gizlilikten faydalar da sağlanmıştır. Nitekim alenî müzakere halinde önce hararetle savundukları fikirleri sonradan kolaylıkla terkedenler görülmüştür. Açık müzakereler ve oylamalarda halkoyunun tesirinden âzade olarak karar vermek ve değiştirmek kolaylıkla mümkün olmaktadır.

Korporatif meclis hakkındaki hükümler son celsede küçük bir oy farkı ile öntasarıya girmiştir. Ondan önce bu konudaki fikirler çeşitli dalgalanmalar geçirmiştir. Hattâ ikinci meclis konusunda çalışan Su Komisyonunun getirdiği teklif seçimle kuruluşa aitti. Sonradan şahsî temaslar ve son toplantıda terk edilmiş görünen peşin hükümlerin yeniden kuvvet kazanması, bu şekle müncer olmuştur.

Bu şekle müessir olan esas düşünceler şöyle hülâsa edilebilir: Tarihimizde ikinci meclisin rolü müsbet olmuştur. İkinci meclis bir aklı selim ve teemmül organı olmalıdır. Parti oligarşileri bu meclise sokulmamalıdır. Seçim dışı mekanizma bu meclisi meydana getirmelidir.»

Bu açıklamalar üzerine Dr. Necat Erder şu mütalâada bulunmuştur: «Sayın Savcı'nın anayasa komisyonunu teknik bir grup olarak vasıflandırmasına rağmen, bu heyet kendisini Türkiye'nin siyasî kader ve geleceği hakkında her türlü karar ve tedbirleri almağa yetkili bir organ saydığına şüphe yoktur. Bu komisyonun isabetli bir iş görmesi için ya teknik bir ihtisas komisyonu olarak her konuda ve müessesede çeşitli çözüm şekillerini M.B.K.'ne sunulacak rapor hazırlamakla yetinmesi yahut da yeni anayasanın ana meselelerinde siyasî kararı belirten direktifleri önceden Komiteden alıp ona göre hazırlanması gerekirdi.»

Semineri özetleyerek sonuçlandıran Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'ya göre İstanbul anayasa öntasarısının ikinci meclise ait olarak ileri sürdüğü teklif ve teşkilâtlandırma tarzı **antidemokratiktir**. Hele ikinci meclisin korporatif bir bünye taşımamasının zaten memleketimizde meslekî teşekküllerin durumu bakımından isabetle temsil edilebilmeleri imkânsızlığı yanında bir menfaat çatışması meydana varması tehlikesi de ön plânda gözönünde tutulmalıdır. Balta bu arada bir kaygısını da ifade etti: «Hazırlanan tasarıya göre bizim daima genel seçimlere dayanması gerektiğini ifade ettiğimiz yeni Kurucu Meclisin az çok korporatif bir bünye taşıdığı görülmektedir. Eğer bu tasarı gerçekleşirse, korporatif bir kurucu meclisin, korporatif bir ikinci meclis yaratma eğilimine kapılacağı endişe ve düşüncesindeyim.» (9).

6 — Temel Haklar :

Bu konuda ilk tebliğ Prof. Bülent Nuri Esen tarafından yapılmıştır. Esen, hürriyet kavramının geçirmiş olduğu çeşitli safhaları inceledikten sonra demiştir ki: «Memleketimiz bakımından bütün prensipler gözönünde tutularak eski anayasanın yetersiz hükümleri yerine kâfi teminat sağlayacak hüküm ve müesseselerin yeni Anayasada yer almasına itina göstermek gerekmektedir.»

İkinci tebliği «Türkiye'de Hürriyet Problemi» konusunda Doç. Dr. Bülent Daver yaptı. Daver doğrudan doğruya Türkiye'deki gelişime temasla bilhassa şu hususlar üzerinde durmuştur: «1839 Tanzimat Fermanı, Gülhane Hattı Hümayunu ile ilk defa Osmanlı İmparatorluğunda can, mal, ırz masuniyetine dair teminatı getirdi. 1908 inkılâbı ile anayasada yapılan değişiklikler 113. madde ile padişaha tanınan sürgün hakkını kaldırmış ve seçim hakkını perçinlemiştir. 1921 Anayasasında hürriyetlerle ilgili hükümler yer almamıştır. Buna karşılık 1924 Anayasası hürriyetler kataloğunu yeniden teminata kavuşturmuştur. Şukadar ki, İstiklâl Mahkemelerinin kurulması ve emniyet mülâhazası ile Polis ve Zabıta kanunları bu hürriyetleri sınırlandırmışlardır. 1950 den sonra Basın Kanununda yapılan değişikliklerle kısıntıların kısmen kaldırılmasına karşılık 1953 den itibaren Basın, Seçim ve Toplantı Kanunlarında ağır tahditlerle hürriyetler yeniden kısılmıştır. Buna resen emekliye sevk hükmünün kullanılma şeklini ve vekâlet emrine alınma

üessesesini katınca, hürriyetlerde yapılan tahditlerin ne kadar galdığı meydana çıkar. Bu gelişim gösteriyor ki, Türkiye'de hürriyetler genişletilme ve daraltılma yolundan devamlı bir med ve zir hareketini takip etmişlerdir. Hürriyet mücadeleleri aşağıdan, üstten değil, yukarıdan geldiği cihetle iktidarlar hürriyetçi olarak değil, istibdatçı olarak ayrılmışlardır. (11).

1908 hareketi ile birlikte aydınların hürriyet dâvası uğrunda mücadelelerine askerî intelligentsia da karışmıştır. İkinci Jönkerler hareketinden sonra bu grubun tesiri devam etmiştir. Millî Mücadele Atatürk ve arkadaşlarının önderliği sebebiyle askerî intelligentsianın rolü çok önemli bir yer almaktadır. 1946 dan itibaren bu mücadele aydınlarla halk arasındaki oran ikincinin lehine değişmiştir.

Hürriyetlerin kısıntılara uğramasının sebeplerini sadece siyasi ve hukukî müesseselerin eksikliklerinde arayanlar fiilî durumla hesaba katmamaktadırlar. Aslına bakılırsa, Türkiye'deki siyasi ve hukukî müesseseler hasta bir sosyal, fikrî ve felsefî yapıya dayanmaktadır. Hürriyet de aynı hasta yapıya dayanması sebebiyle gelişememiştir. 1839 dan bu yana düşünce hürriyetinin gelişemesini öğretimin skolastik kalmasında, fikrî dar kalıpların cendeliği altında donuklaşmasında aramalıdır. Diğer yandan mütaassıplı ve cahil bir ulema zümresinin telkini altında bulunan dinî müesseselerin, tekke ve vaziyelerin vicdanlar üstündeki baskısı din ve hukuktan hürriyetinin gelişmesini önlemiştir.

Bu sebeple Atatürk inkılâpları aynı zamanda gerçek mânası hürriyetlerin gelişimini sağlama yolunu açmıştır. Atatürk inkılâplarının bu isabetli teşhise dayanan ve hürriyetlerin gelişmesine yol açan başarılı müdahalesine rağmen, Türkiye'de hürriyet probleminin bazı konuları bugüne kadar bir çözüm imkânına kavuşmamıştır.

Meselâ, mülkiyet hakkı bir temel hürriyet konusudur. Fakat bugün de memleketimizde bu hakkın bütün vatandaşlar için gerçekleşmiş olduğunu kabule imkân yoktur. Anadolu'nun doğusunda Osmanlı ve Osmanlı imparatorluğundan arta kalan ortakçılık, emirlik, ağalık, mütegalibelik bugün de hüküm sürmektedir. Halkın zulmünden kaçarak bir sığınak arayan köylüler şeyhe,

tekkeye bağlanıp bu sefer ruh hürriyetlerini kaybetmişlerdir. Ziya Gökalp kendi devrine ait köyden şehre kaçış hareketine hürriyet-sizlikten hürriyete geçme teşhisini koymaktadır. Bu konuda derdi tedavi edecek çare, hiç şüphesiz toprak reformudur. Fakat bu reformu sadece ağaları sürmekle gerçekleştirmek imkânsızdır, daha derinlere inmek gerekir.

Öğretim ve eğitim durumuna gelince 1927 yılında 12,5 milyon yazma - okuma bilmeyen vatandaşa karşılık nüfusun artışı ile birlikte bugün 16 milyon okuma - yazma bilmeyen vatandaşımız vardır. Ayrıca okul çağında bulunan 1 milyona yakın çocuk okulsuz durumdadır. Halen 25.000 ortaokul ve 5.000 lise öğretmenine ihtiyaç vardır.

Mesken durumu da daha iç açıcı değildir. Elimizde mevcut mahdut istatistik bilgiler dolayısıyla ancak İstanbul'a ait bir örnek vermekle yetineceğim. İstanbul'da 80 bin gecekondü mevcuttur ve bunlarda 400.000 insan bulunmaktadır. Damlarının üzerinden geçilerek göze görünmeyen toprak altı Anadolu köylerinin hazin durumunu da bu manzaraya ilâve etmek gerekir.

Sağlık durumuna gelince, Türkiye'de halen 250.000 veremli hasta vardır, mevcut 5.000 doktorumuzdan yarısından fazlası üç büyük şehirde temerküz etmiş bulunmaktadır.

Netice olarak şunu belirtmek isterim ki, Türkiye'de hürriyet dâvasını siyasî ve hukukî teminatla halle kalkışmak yarım bir tedbirdir. Halkta hürriyet şuurunu kökleştirmek lâzımdır. Bu konuda en esaslı ödev aydınlarâ düşer!»

Üçüncü tebliği Doç. Dr. Muammer Aksoy yapmıştır. Aksoy'a göre bütün dünyadaki gelişime uygun olarak Türkiye'nin kuruluş düzeninde de ferdin hakları mutlaka sağlama bağlanmalıdır. Bunun için yeni Anayasada temel haklara geniş bir katalog halinde yer verilmelidir. Nitekim İstanbul anayasası öntasarısında 50 maddeye yakın bir yer ayrılmıştır. Temel ve sosyal haklara bu kadar geniş ölçüde yer veren hiçbir anayasa yoktur.

Sosyologların siyasî hayatın işleyişine hâkim kanunlar dolayısıyla hukukî teminatın temel hak ve hürriyetleri korumaya yetmeyeceği hususundaki görüşlerine katılıyorum. Fakat temel hak ve hürriyetleri hukukî teminata kavuşturmanın bir zaruret olduğu ve bunun devlet idaresinde hakların korunması bakımından büyük faydalar ve imkânlar sağlanacağı da o kadar doğrudur.

Prof. Bahri Savcı, seminerde tartışılması bakımından faydalı olacağı mülâhazası ile iki soru ortaya attı: «Hürriyetlerin her zaman gerçekleşmesi bahis konusu olabilir mi? Eğer temel hakları ferdî hürriyetler mihraklarına teksif edersek, sosyal hakları; sosyal haklar mihrakına oturtursak, ferdî hürriyetlerin kısıntıya uğraması durumu ile karşılaşmaz mıyız?

Türkiye'nin kalkınma problemini çözmeye kalkışırsak, hürriyetler alanında boşlukların doğması tabii değil midir?»

Ahmet Tahtakılıç bu sorulara temas etmezden önce Doç. Dr. Daver'in tebliğine temasla şunları belirtti: «Memleketimizde hürriyetlerin gerçekleşmemesinde cahil denen halk kütlelerinden çok, aydınların mesuliyeti büyüktür. Aydınlarımızın prensiplere sadakatsizliğidir ki siyasî hayatımızda müstebitler yüzünden çekmiş olduğumuz musibetler artmaktadır. «Tahtakılıç daha sonra İstanbul öntasarısına değinerek şunları belirtti: «Projede bir yandan basın hürriyeti teminata bağlanırken, diğer yandan devlete kâğıt tevzii rolü bahşediliyor. Bu bir gelişme ve zaaftır. İnsan haklarını geniş bir katalog halinde ve kanunlara bırakılacak teferruatla tesbit etmişler, böylece icrayı da meflûç hale getirmişlerdir. Bu bakımdan S.B.F. tasarısı daha isabetli görünüyor. İstanbul öntasarısının olduğu gibi kabulü halinde tatbiki için birlikte en aşağı yüz tane kanun da çıkartmak gerekecektir. Umarım ki iki tasarı arasında ahenkli bir uzlaşma temin edilir. Ancak bu arada bu tasarıların yürürlüğe girişinde meşruiyet nasıl sağlanacaktır? Benim seçimsiz bir Kurucu Meclise bir türlü aklım yatmıyor!»

Asistan Taner Timur, Prof. Bahri Savcı'nın sorusunu cevaplıyarak fikirlerini şu noktalar etrafına topladı: «Türkiye'nin bir numaralı problemi ekonomik kalkınma dâvasıdır. Buna teorik plân da iki cevap vardır: Kollektivist veya demokratik hal çaresi. Biz 27 Mayıs hareketi ile demokratik şıkkını tercih ettik. Bu sebeple 27 Mayıs gibi liberal bir hareket hürriyeti kesme teması yardımı ile sonuçlanamaz.

Buna göre hürriyetleri muhafaza etme suretile kalkınma probleminin tek çözülmüş yolu kuvvetli bir icradır. S.B.F. anayasa projesi kuvvetli icra kurmak için gereken tedbirleri almışken, İstanbul projesi aksine zayıf bir icra sistemi yaratmıştır. İcra kuvvetli bir hale getirilmezse eğitim, mülkiyet, sağlık, v.s. gibi müs- bet haklar nazarı kalmağa mahkûm olur. İcra kuvvetli bir icra

hükûmetin para ve kredi politikasını peşinen bağımsız bir millî bankaya devretmek suretile onu meflûç hale getirmektedir. Ayrıca kurulması derpiş edilen İktisat Şûrası da yine icrayı zayıf düşüren bir kuruluştur. Bir anayasacıya düşen vazife, kuvvetli icrayı mümkün kılan hukukî çerçeveyi sağlamaktır.»

Temel haklar konusu etrafında yapılan ikinci oturumda problem vatandaşlık hukuku bakımından da ele alınmıştır. Bu hususta tebliğde bulunan Doç. Dr. İlhan Unat'a göre «her iki anayasa tasarısında bu hakların insanın insan olarak doğmasından kaynak aldığı ve dolayısıyla vatandaşlar kadar Türkiye'de bulunan yabancılara da şâmil olduğu düşüncesine uyulmuştur. Şukadar ki umumî doktrine de uygun olan bu başlıklara rağmen İstanbul tasarısında örneğin toplanma ve yürüyüş yapma hakkı (mad. 19), dernek kurma hakkı (mad. 20) seyahat hakkı (mad. 21), sadece «Türlere» hasredilmek suretile umumî prensip bir yana bırakılmış görünmektedir. Gerçi Batı Avrupa anayasaları da buna benzer hakları yalnız vatandaşlara hasreden hükümler koymuşlardır. Kanaatime göre bugünkü evrensel insan hakları görüş açısından bunlar bir çelişme mahiyetini taşımaktadır. Aslında sadece siyasî hakların vatandaşlara hasredilmesi ve diğerlerinin bütün insanlığa şâmil haklar olarak yabancılara teşmili uygun olur.»

Doç. Muammer Aksoy bu fikirlere ekli olarak şunları ileri sürmüştür: «İstanbul komisyonunu teşkil eden üyelerin çoğunluğu kendi ilmî çevrelerine kapandıkları cihetle siyasî partilere karşı kuşkulu hattâ biraz da siyasete karşı allerjisi olan kimselerdi. Öntasarıda yer alan bazı hükümlerin eksiklik, lüzumsuzluk hattâ garabetini bu ruh hâletine irca etmek mümkündür.»

Aynı konuya başka bir açıdan temas eden Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta şu noktalara dikkati çekmiştir: «S.B.F. anayasa tasarısına fazla teferruatlı hükümlerin konulmasına karşı koymaklığımızın bir sebebi de bir Çin atasözünde saklı duran gerçektir: Kanunların çoğalması nisbetinde suçlar artar! Anayasadaki fazla teferruat onlara karşı icranın kaygısızlığını arttırır. Bu suretle ne kadar çok hüküm konursa, o kadar geniş bir tepki ile karşılaşır. Bizim projemizi sadece genel prensip ve hükümlere hasredip lüzumsuz teferruattan kaçınmamız anayasayı ihlâlden koruma maksadına dayanmaktadır.

Diğer önemli bir nokta da hukukî teminatın tek başına anayasayı ihlâle engel olamamasıdır. Bu konuda Alman anayasa yorumcu-

larından Maunz 9 cu tabını idrak eden eserinde özetle şunları söylüyor: «Anayasa herşeyden önce halkın şuuruna mal edilmelidir! Bir memlekette iktidarı elde bulunduran bir çoğunluk anayasayı ihlâlâ azimli bulunduğu müddetçe, buna karşı koyacak kuvvet yoktur!»

Prof. Balta'ya göre İstanbul anayasa ön tasarısının en büyük zaafı bir teknik ilim heyetinin yapması gerektiği şekilde hükümleri tesbitle yetinmeyip, devlet düzenini ve idaresini yeni baştan düzenlemeğe kalkışmasıdır.

Bundan sonra Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Savcı tarafından ortaya atılan bir soruyu cevaplandırmak vesilesile şu hususları açıkladı : «Her şeyden önce hürriyet hakları ile sosyal haklar arasında bir karşılaşma imkânından bahsederek, hürriyet hakları mihrakına veya sosyal haklar mihrakına yönelme hallerinde bunlardan birinin diğerini sınırlayacağı mülâhazası varit değildir. Çünkü bunlar mahiyet itibarile tamamen farklı olan statülerdir. Hürriyet hakları denem haklar, tarihî ve fikrî gelişim bakımından insanın insan olarak doğmasının tabiî ve zarurî bir sonucu olarak devletten önce ve devlete üstün sayılan temel esas haklardır.

Sosyal haklar bunlardan tamamen farklı bir mahiyet taşırlar, bunlar devlet ve cemiyetten muayyen bazı talepleri ihtiva ederler, bunlar hiç bir şekilde mutlak haklar değildir. Esasında sosyal haklar statüsü ancak İkinci Dünya Harbinden sonra genişlemeğe başlamıştır. Fakat bunlar da her memleketin ekonomik imkânları ile ölçülü ve sınırlı haklardır, bu sebeple hiç bir zaman sosyal haklar statüsü ferdî haklar statüsü ile karşılaştırılmaz, ferdî hak ve hürriyetler sosyal haklardan müstakil olarak mevcuttur ve korunmaları hususunda her zamandan çok itina ve dikkat göstermek gerekir. Sosyal haklara buna rağmen anayasada yer verilmesi doğrudur. Netice olarak şunu belirtmek isterim ki, gerek hükümler, gerek tasnif sistemi bakımından her iki tasarının da doğru ve hatalı tarafları vardır. En iyi hal şekli bunların birbiri ile karşılaştırılmak suretile her iki tasarıdan başarılı bir sentez vücudunda getirilmesidir.»

Temyiz Mahkemesi üyelerinden Vedat Ardahan Prof. Savcı'nın sorularına temasla şunları belirtti: «Türkiye'nin kalkınma ihtiyacı üzerinde hepimiz birleşiyoruz. Bununla beraber kalkınmanın hürriyetleri kısma pahasına olabileceği tezini kabul etmiyorum. Önümüzde hürriyetleri muhafaza ederek, hattâ genişleterek kalkınmış

Japonya, Almanya, İngiltere v.s. gibi memleketler vardır. Bunları gözönünde tutarak Türkiye'nin kalkınması konusunda da hürriyetlerden fedakârlığa asla katlanmamalıyız.»

Doç. Dr. Münci Kapani ferdî haklarla sosyal hakların çatışması konusunda zaman ve mekân şartlarına göre farklı sonuçlara varılabilir, dedi ve şunları ilâve etti: «Hürriyetlerden herkesin faydalanabilmesi için bunların sosyal haklarla tamamlanması gerekir. Zayıf durumda bulunan ferde, kanunun yardımcı bir el uzatması gerekir. Ancak sosyal haklar ön plâna geçtiği zaman bir tehlike belirmiyor mu? Kanaatimce öyle bir tehlike belirmektedir. Bilhassa iktisaden az gelişmiş memleketlerde bu tehlike daha çoktur. Eskiden hürriyetler kısıldığı zaman, âmme menfaati mülâhazası ileri sürülürdü. Fert de buna karşı direnirdi. Bugün hürriyetler için tehlike, sosyal hakların genişletilmesi yolundan doğmaktadır. Brunet'in «Devlet kolunda hediyelerle geliyor» sözünü böyle yorumlamak lâzımdır. Bu hediyeler karşısında kütlenin hürriyetleri için mukavemet isteği azalmaktadır. Nitekim Peron gömleksizler adını taşıyan «des comidasos» denilen yığınları bu neviden sosyal haklar vermek suretile elde etti, arkadan da hürriyetleri alabildiğine kısıtı. Türkiye'de buna benzer bir gelişim olmuştur. Köylü iktidarı tutmuyor denmiş olmasına rağmen birçok seçim bölgelerinde asıl nihaî neticede fakir şehir halkının rol oynadığı görülmüştür. Nitekim D. P. bazı yerlerde gecekonduculara yaptığı ufak tâvizlerle seçim kazanmıştır. Oysa ki bu tâvizlerin hiç biri refah devleti politikası ile kıyaslanamaz.

Bence Türkiye'de sosyal hakları genişletmeden bazı şahsî hürriyetlerde kısıntılar yapmak lâzımdır. Meselâ çalışma mükellefiyetini koymak suretile kahvelerde pineklemeği önlemeliyiz. Sosyal haklara giden yol iktisadî kalkınmadan geçer, ancak ekonomik bakımdan kalkındıktan sonra sosyal hakları düşünebiliriz.» (11).

Dr. Necat Erder ise anayasa için tafsilâttan çok fiilî murakabenin önemine işaretle iktisadî kalkınmanın esas olduğunu ve bunun tabii kaynakların en iyi şekilde işlenip millî gelirin dağıtılmasına yarayacağını söyledi. Hükûmet üzerinde murakabe tesis edildiği takdirde, hem hürriyetlerin hem de kalkınmanın sağlanacağını belirtti.

(11) Ulus, 17 Aralık 1962.

1960 Anayasa Seminerine hâkim olan ana düşünceleri özetlemek gerekirse şu esaslar etrafında toplamak mümkündür:

– Seminer tartışmaları boyunca hukuk devletini tesis etmek gayesiyle birlikte Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasî ortama geniş bir yer ayrılmıştır.

– İstanbul anayasa öntasarısının aksine, S.B.F. İdarî İlimler Enstitüsü mensupları ile seminere katılan diğer konuşucular siyasî iktidar ve onu paylaşan siyasî partilere karşı bir allerji açığa vurulmamıştır. Siyasî partilere anayasada yer tanımamak, vatandaşa genel oy hakkı vermemek gibi kısıcı ve kayıtlayıcı tekliflere hiç iltifat edilmemiştir.

– 1960 Anayasa seminerinde göze çarpan diğer bir önemli husus, Türkiye'nin ekonomik kalkınma zarureti üzerinde ısrarla eğilmesi ve bu gayeyi gerçekleştirmek için anayasa düzeni yolu ile kuvvetli bir icra üzerinde ittifak etmesi.

– Yeni hazırlanacak olan anayasaya şekil ve ruh verecek olan organa gelince, zıd görüşlerin hemen hemen eş ağırlıkta olduğu görülmektedir. Böylece yeni anayasanın tayinle meydana getirilecek bir Kurucu Meclise taraftar olanlarla, böyle bir meclisi genel seçimle gerçekleştirmek isteyenler hemen hemen eşit sayıda bulunuyorlardı.

– 1960 Anayasa semineri Millî Birlik Komitesinin yasama ve yürütme yetkilerini birlikte kullandığı devirde en faal olarak katılmış olduğu akademik toplantı olmuştur.

– Seçim hususunda yapılan tartışmalarda tıpkı Kurucu Meclis konusunda olduğu gibi nisbî seçim sistemine taraftar olanlarla çoğunluk sistemini savunanlar eş ağırlıkta bulunuyorlardı.

– Çift meclis konusunda yapılan uzun tartışmalar ve bu meyanda İstanbul komisyonu tarafından teklif edilen korporatif sistemin seminere katılan konuşucular tarafından hemen hemen ittifakla reddedilmesi, ikinci meclisin görevlerini daha açık bir şekilde tarifine yardım etmiştir.

– Seminere iktisatçıların faal olarak katılmamalarına rağmen Türkiye'nin ekonomik durumu, karşılaşmakta olduğu âcil sosyal ihtiyaçlar defalarca belirtilmiştir. Bu konu ayrıca temel hak-

- 9— Seminere hâkim olan atmosfere göre, yeni anayasanın sosyal adaleti sağlayabilecek ölçüde sosyal haklara yer veren, siyasî oluşun kaçınılmaz vakıalarını kabul eden ve hukuk devleti ilkesini gerçekleştirmeğe yarayacak özlükte olan bir temel vesikası şeklinde hazırlanması gerektiği belirdi.
- 10—Anayasanın fazla tafsilâtlı ve teferruatlı hükümler taşımasına karşı açıkça cephe alınmıştır; bu kanunun mahiyetine uygun dengenin bozulmasından endişe edilmiştir.